

מושג

הגמוניה איראנית

הגדרה¹

המושג 'הגמוניה איראנית' דן בשאיפתה של איראן להשיג עוצמה כלכלית, צבאית ופוליטית, שתאפשר לה (1) להבטיח את מעמדו של השלטון האיראני; (2) להגן על שלמותה הטריטוריאלית; (3) למצות את משאבי הטבע שלה; (4) להשפיע על תהליכים אזוריים; (5) לייצא את המהפכה האיסלאמית; על יסוד (6) הכרה במעמדה כמדינה מובילה בזירה הבין-לאומית.

רקע

שאיפתה של איראן להגמוניה אזורית ולהכרה במעמדה הבין-לאומי המוביל נובעת מהיותה מדינה ששטחה ואוכלוסייתה גדולים, ממקומה בצומת גיאוגרפי חשוב, ממעמדה המרכזי בעולם השיעי-מוסלמי, מעברה כאימפריה אזורית ומהפוטנציאל הכלכלי והצבאי שלה.²

בשנים האחרונות עושה איראן מאמץ להרחיב את השפעתה האזורית והעולמית.³ יכולתה של איראן לקדם סדר יום זה נובעת מהתפתחויות אזוריות וגלובליות כגון סיום מלחמת איראן-עיראק (1988); נפילת ברה"מ (1991); המלחמה האמריקאית בטרור וסדר היום של הדמוקרטיזציה שקידמה ארה"ב באזור (החל משנת 2001); נפילת משטרו של סדאם חוסיין (4/03); עליית מחירי הנפט; או המתח שבין סין ורוסיה לבין ארה"ב.

מרכיבי ההגמוניה האיראנית המתהווה

המשטר האיראני הנוכחי חותר להגמוניה על בסיס שישה מרכיבים:

1. **הכרה במשטר** – איראן חשה שהיא נתונה לניסיון מתמיד של ארה"ב ומדינות אחרות לחתור תחת יציבות המשטר האיסלאמי (1979).⁴ יעד מרכזי של איראן הוא להשיג הכרה בין-לאומית למשטר ולהפסיק את הניסיונות להפילו. איראן שואפת להשיג מעמד של חסינות הדומה לזו של משטר פוטין ברוסיה או של המפלגה הקומוניסטית בסין, קרי, ניתן לבקר את המשטר האיראני, אך לא לנסות להפילו.
2. **ביטחון: ערבויות צבאיות לשלמות טריטוריאלית** – איראן בונה יכולת צבאית להגנה על שטחה ולהרתעה של כוחות זרים מפגיעה צבאית בה. זהו לקח מהמלחמה עם עיראק (1980-1988), במהלכה הותקפה איראן וספגה אבדות כבדות, נורו טילים על בירתה ונעשה שימוש בנשק להשמדה המונית נגדה.⁵ יתר על כן, איראן רוצה להבטיח כי גורלה לא יהיה כגורלן של אפגניסטן (בגבולה המזרחי) ועיראק (בגבולה המערבי) אשר נכבשו על-ידי ארה"ב ומשטרן הופל.⁶

¹ תודות – מכון ראות מודה לדר' אמילי לנדאו מהמכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) על תרומתה למסמך זה. עם זאת, תוכנו של מסמך זה הוא על דעת מכון ראות ובאחריותו בלבד.

² על המושג 'הגמוניה אזורית' ר' Elie Podeh, *The Quest for Hegemony in the Arab World*, (Leiden: E. J. Brill, 1995), p. 8-12.

³ החתירה האיראנית להגמוניה אזורית החלה בתקופת השאה לפני המהפכה האיסלאמית (1979) על יסוד התפיסה כי איראן היא "שוטרת המפרץ". ר' קס אפרים, *מן הטרור ועד הגרעין: משמעותו של האיום האיראני*, (ת"א: מרכז יפה, 2004), עמ' 33-31.

⁴ אחד המקורות של העוינות האיראנית לארה"ב ולבריטניה הוא מעורבותן בהפלת משטרו של רה"מ מוחמד מוסדק (1953) ותמיכתן במשטר השאה (ר' קינור סטיבן, *כל אנשי השאה*, ירושלים: כרמל, 2005). איראן חוששת מפעולה אמריקאית להפלת משטרה בדומה לפעולותיה של ארה"ב בעיראק ובאפגניסטן (2002-03) (ר' *ניו-יורק טיימס*, 20/12/06).

⁵ שיקום הצבא וחידוש פרויקט הגרעין האיראני החלו לאחר המלחמה עם עיראק וכלקח ישיר ממנה. (*Washington Times*, 19/8/06, *Ynet*; 31/5/06 *The Washington Institute*, 21/12/06). Fariborz Haghshenass, *Iran's Doctrine of Asymmetric Naval Warfare*, *The Washington Institute*, 21/12/06.

⁶ מפקדת ארגון 'גדודי המתאבדים': "אם בסיסי מדינות [המפרץ] ישמשו את הכוחות האמריקאיים כנקודת יציאה לתקיפה [נגד איראן], אל תצפינה [מדינות אלו] ליהנות מביטחון בעוד אנו [האיראנים] משוללי [ביטחון]" (ר' *ממרי"ג*, 5/12/06).

3. **כלכלה: הזכות למצות את משאבי הטבע** – איראן נהנית משפע במשאבי טבע ובראשם נפט וגז. ואולם, מיצוי משאבים אלה מחייב נגישות למימון ולטכנולוגיה שמצויים בידי מדינות וחברות זרות, ותנועה חופשית אל איראן וממנה בים וביבשה. מטרה מרכזית של איראן היא להבטיח את שליטתה על משאבי הטבע ומקורות האנרגיה שלה,⁷ לקבל את המימון והטכנולוגיה הנחוצים למיצויים ולהבטיח את יכולתה למכור אותם למדינות זרות ולתרגםם להכנסות.⁸
4. **הזירה האזורית: השפעה על תהליכים** – איראן שואפת להשפיע על התפתחויות פוליטיות באזור המזרח התיכון ואסיה התיכונה לאור האינטרסים והאידיאולוגיה שלה. היא בונה כלים פוליטיים כלכליים ומדיניים כדי להשיג השפעה פוליטית על המתרחש במדינות הגובלות בה ובזירות רחוקות יותר ובכללן עיראק, אזרבייז'אן, אפגניסטן,⁹ כורדיסטאן, לבנון והרשות הפלסטינית.
5. **הכרה במעמד בין-לאומי מוביל** – איראן שואפת לקבל הכרה במעמדה כמדינה מובילה בעולם. שאיפה זו נובעת מההיסטוריה של איראן, ממשאביה וממעמדה הנוכחיים ומשאיפותיה העתידיות. לשם כך, איראן מנהלת מדיניות חוץ גלובאלית וטווה רשת של בריתות והסכמים עם סין, רוסיה, הודו, מדינות באפריקה, באמריקה הלטינית, באסיה ובאירופה.
6. **'ייצוא המהפכה' האיסלאמית** – איראן שואפת לייצא את המהפכה האיסלאמית' במזרח התיכון ומעבר לו.¹⁰ מצד אחד, ביצור מעמדה של איראן כמעצמה אזורית דרוש על מנת להגן על העולם המוסלמי ולקדם את ענייניו, בעיקר אל מול מערכת בין-לאומית, שנתפסת כבלתי צודקת כלפי המוסלמים. מצד שני, יצוא המהפכה הוא כלי להרחבת השפעתה של איראן. אחד מן היעדים האופרטיביים של תפיסה זו הוא המאבק בישראל, צמצום כוחה ואף ביטולה.¹¹

הכלים לביסוס ההגמוניה האיראנית

איראן מפתחת מספר כלים לביסוס השפעתה האזורית והבין-לאומית:

- **'מערך ההתנגדות'** – איראן היא היוזמת העיקרית של מערך ההתנגדות לישראל ותומכת בו כלכלית, צבאית ופוליטית. מערך ההתנגדות מורכב ממדינות ומארגונים שפועלים נגד אינטרסים ישראלים, אמריקאים ומערביים, חותרים תחת משטרים מתונים, כמו בלבנון וברשות הפלסטינית, במטרה לקדם סדר יום איסלאמי ולשרת את האינטרסים של איראן.¹²
- **'הסהר השיעי' והרשת האיסלאמית** – איראן בונה ברית פוליטית אסטרטגית אזורית המשתרעת מאיראן ועד לבנון, דרך עיראק, על יסוד מעמדן המרכזי של הקהילות השיעיות במדינות אלה. יתרה מכך, איראן מטפחת רשת של קשרים עם קהילות איסלאמיות ברחבי העולם.
- **פרויקט הגרעין** – פרויקט הגרעין הוא עמוד התווך של מערך הביטחון האיראני¹³ ושל תפיסת הביטחון הלאומי שלה.¹⁴ השלמת יכולת גרעינית צבאית תשרת את שאיפתה של איראן להבטיח את ביטחונה, את כלכלתה, את מעמדה האזורי והבין-לאומי.¹⁵

7 ניסיונו של רה"מ מוחמד מוסדק להלאים את משאבי הטבע של איראן הביא להפלת משטרו בידי ארה"ב ובריטניה. ר' קינזר סטיבן, **כל אנשי השאה**, (ירושלים: כרמל, 2005).

8 כיום, אף על פי שאיראן מחזיקה בכ- 11.5% מעתודות הנפט הגולמי בעולם ובמאגרים גדולים של גז טבעי, סובלת הכלכלה האיראנית מקשיים ונאלצת לייבא מוצרי דלק. בשנת 2005 ייבאה איראן דלק בשווי 4.5 מיליארד דולר, שהם כ- 38% מצרכי הפנים שלה. ר' Paul Rivlin, "Iran's Energy Vulnerability", **Meria**, Vol. 10, No. 4, (12/06), p. 109.

9 רוד דיוויד, "איראן מנסה להרחיב את השפעתה: משקיעה מאות מיליונים באפגניסטאן", **הארץ**, 28/12/06.

10 אחמדינג'אד, במכתב ששלח לנשיא בוש (5/06), רמז כי: "אנו רואים כי אנשי העולם הולכים ומתלכדים סביב מוקד מרכזי – אלוהים הקדוש. ללא ספק, באמצעות האמונה באלוהים ובהדרכות של הנביאים, האנשים יכבשו את בעיותיהם. שאלתי אליך היא: האם אינך רוצה להצטרף אליהם?" (**ושינגטון פוסט**, 10/506).

11 המשטר האיראני מתנגד לקיומה של מדינת ישראל מאז כינונו. אחמדינג'אד מסמן את הקו הקיצוני של המשטר האיראני: "יש למחוק את ישראל מהמפה", **Memri** (11/8/06).

12 בראל צבי, "איראן מרוויחה, סעודיה נשכרת, עצם לסוריה" **הארץ**, 26/1/07.

13 ר' Shahram Chubin, **Iran's Nuclear Ambitions**, (Washington: Carnie Endowment, 2006), p. 12.

14 פרשן איראני הצהיר כי "היום אותה מדינה [איראן] שכונתה ברברית ע"י המערב מתגאה ומתרוממת כאחת מעשר או חמש-עשרה המדינות אשר יכולות להריץ טכנולוגיה גרעינית מקומית" (**BBC Monitoring**, 2/2/05).

15 הפרויקט הגרעיני של איראן נועד, בין השאר, להעצים את תחושת הלאומיות האיראנית וללכד את העם מאחורי המשטר. ר' Shahram Chubin, **Iran's Nuclear Ambitions**, (Washington: Carnie Endowment, 2006), p. 26.

מערך בריתות, הסכמים ושיתופי פעולה על בסיס כלכלי, דיפלומטי וצבאי עם רוסיה, סין¹⁶ והודו, כמו גם עם מדינות אחרות באסיה, באפריקה, ובאמריקה הלטינית.¹⁷ שיתוף פעולה זה משמש את איראן במאבקה נגד הניסיונות של ארה"ב להטיל עליה סנקציות או לגבש מהלכים דיפלומטיים נגדה.¹⁸

סוף.

¹⁶ איראן חתמה בשנים האחרונות על מספר חוזי ענק עם חברות בהודו, סין ורוסיה (ר' [Iranian WS](#), 27/12/06, [Dawn](#), 7/9/06). יתר על כן, מאז 2003 איראן פועלת על מנת להקל מהלחץ הכלכלי של ארה"ב, כשהיא בוחרת להמיר את יתרות המט"ח שלה ליורו במקום דולר. ([Euro News](#), 18/12/06). ר' גם Anne Korin and Gal Luft, "Ahmedinejad's Gas Revolution: A Plan to Defeat Economic Sanctions", **Institute for the Analysis of Global Security**, 12/06. מנגד איראן אינה חברה בארגון הסחר הבינ"ל (WTO), למרות שהגישה מועמדות לארגון ב-1996.

¹⁷ בביקור שערך אחמדינג'אד בוונצואלה הצהיר כי "[האמריקנים] רוצים לשלוט בעולם". בהתייחסותו לשיתוף הפעולה המתפתח בין איראן לוונצואלה הוסיף כי "המסר של מה שקרה היום הוא שמדינות מהפכניות ועצמאיות יכולות, באמצעות שיתוף פעולה הדדי, לספק את צרכיהן... וונצואלה ואיראן הוכיחו כי ביחד הן יכולות לעבוד ולהתקדם מעבר לגישה של ההגמוניה האמריקאית והאימפריאליזם" ([ושינגטון פוסט](#), 18/9/06).

¹⁸ רוסיה וסין היו המתנגדות המרכזיות לנוסח המקורי של הסנקציות שגיבשו אירופה וארה"ב נגד איראן בשל סירובה להפסיק את פרויקט הגרעין. כתוצאה מכך הוחלט לרכז את נוסח הסנקציות ([Ynet](#), 2/11/06). בעקבות החלטת 1737 של מועצת הביטחון להטיל סנקציות על איראן, הודיע שר הנפט האיראני שבמקרה הצורך תשתמש איראן בנשק הנפט ([Ynet](#), 26/12/06).